

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Навчально-науковий інститут права, економіки та соціології
Кафедра криміналістики

СУДОВА ЕКСПЕРТОЛОГІЯ

Методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи студентів

Галузь знань	0304 «Право»
Напрямок підготовки	6.03041 «Право»
Спеціальність	7.060.101 «Правознавство»
Спеціалізація	господарсько-правова
Освітньо-кваліфікаційний рівень	бакалавр
Форма навчання	денна

Харків 2009

УДК 340.6:371.214.114
ББК 67.9(4УКР)62я73р
С 89

Рецензенти:

Е. Б. Сімакова-Єфремян – канд. юрид. наук,
старший науковий співробітник, заступник директора
Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз
із наукової роботи;

В. Ю. Кузьміна – канд. юрид. наук,
начальник кафедри кримінального процесу
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів слідства та дізнання
Харківського національного університету внутрішніх справ

Рекомендовано Методичною радою
Харківського національного університету внутрішніх справ,
протокол № 6 від 03.07.2008.

Судова експертологія : метод. рек. до практ. занять
С 89 і самост. роботи студ. / [розроб. М. Г. Щербаковський,
С. П. Лапта] ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр.
справ, Навч.-наук. ін-т права, економіки та соціології,
Каф. криміналістики. – Х. : ХНУВС, 2009. – 32 с.

УДК 340.6:371.214.114
ББК 67.9(4УКР)62я73р

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ	4
ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	7
Тема 1 Процесуальні основи проведення судових експертиз	7
Тема 2 Організаційні основи проведення судових експертиз	8
Тема 3 Наукові та методичні основи судових експертиз	9
Тема 4 Судова трасологічна експертиза	11
Тема 5 Судова експертиза документів	13
Тема 6 Судово-балістична експертиза	15
Тема 7 Судово-матеріалознавчі експертизи	17
Тема 8 Судово-біологічна і судово-грунтознавча експертизи	19
Тема 9 Експертизи матеріалів відео та звукозапису	21
Тема 10 комп'ютерно-технічна експертиза	24
ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ	26
НОРМАТИВНІ АКТИ І ЛІТЕРАТУРА.....	29

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Методичні матеріали до практичних занять зі спецкурсу «Судова експертологія» підготовлені відповідно до навчальної програми курсу і тематичного плану.

Практичні заняття покликані сформувати у студентів цілісне уявлення про процесуальні, організаційні, методичні, наукові й тактичні основи призначення судових експертиз, їх сучасні види й можливості, а також виробити практичні навички з підготовки, призначення судових експертиз та оцінки висновків експертів під час розслідування злочинів.

Навчання проходить у формі лекцій, самостійної роботи студентів і групових аудиторних занять під керівництвом викладача.

Лекційний курс має на меті висвітлення найбільш проблемних питань призначення судових експертиз та оцінки їх результатів. Конспект лекцій є для студентів вихідним матеріалом для самостійної роботи і підготовки до практичних занять.

Самостійна робота студентів за кожною темою полягає:

- в опрацюванні навчального матеріалу (контрольних питань) за конспектом лекції, рекомендованою літературою і нормативними актами;
- в аналізі запропонованих фабул, визначенні необхідності призначення судових експертиз різних видів;
- у визначенні об'єктів, які підлягають експертному дослідженню, видів експертиз, послідовності їх проведення.
- у письмовому формулюванні запитань відповідному експерту.

Групові аудиторні заняття під керівництвом викладача проводяться у формі ділової гри, у якій студенти, виконуючи роль слідчого:

- доповідають і обґрунтовують свої рішення щодо призначення судових експертиз;
- відповідають на контрольні питання;
- беруть участь в обговоренні проблемних питань і знаходженні правильних рішень;
- вносять корективи у письмові запитання експерту згідно з результатами обговорення і визначенням правильних рішень;
- одержують завдання для самостійної роботи до наступного заняття.

Кожен студент повинен мати робочий зошит для виконання практичних завдань. Письмові роботи студентів перевіряються викладачем і виконують функцію контрольних робіт. Усні доповіді студентів оцінюються викладачем наприкінці аудиторного заняття з виставленням оцінки у журнал. Під час підготовки до занять студенти можуть користуватися допомогою чергового викладача-консультанта, навчально-методичним кабінетом кафедри. У випадку пропуску занять студент повинен відпрацювати пропущений матеріал у час, визначений викладачем, із виставленням оцінки.

Запропоновані фабули складаються з двох частин. Перша частина, що відображає первинний етап розслідування, є фрагментом протоколу огляду місця події за різноманітними видами злочинів. Перед студентами ставляться такі завдання:

- 1) визначити вид, спосіб вилучення і упакування речових доказів із місця події;

- 2) установити види судових експертиз, які призначаються стосовно вилучених об'єктів;

- 3) сформулювати запитання експерту.

Особливість завдання полягає в тому, що крім описаних у протоколі огляду місця події слідів злочину студенти повинні визначити ті об'єкти, на яких, виходячи з фабули, могли зберегтися непомітні оку сліди: мікрооб'єкти, відбитки пальців рук тощо. У цій частині завдання акцент робиться на формулюванні діагностичних завдань, спрямованих на встановлення виду об'єкта, що може містити сліди злочину та визнання механізму слідоутворення.

У другій частині фабул, яка відображає подальший етап розслідування злочину, указуються і перевіряються об'єкти, виявлені у процесі розслідування. Завдання полягає у правильному визначенні об'єкта, що ідентифікується, визначенні виду й способу відбору зразків для порівняльного дослідження, правильному формулюванні ідентифікаційних задач.

Запропоновані для розв'язання фабули сформульовані таким чином, що потребують комплексного підходу до дослідження виявлених слідів, призначення до 5-6 видів різноманітних експертиз і формулювання декількох десятків запитань експертам різних спеціальностей.

У результаті вивчення спецкурсу кожен студент повинен **знати:**

- нормативно-правову базу з регулювання судово-експертної діяльності;

- систему державних судово-експертних установ України;

- сучасні види судових експертиз та їх можливості;

уміти:

- аналізувати первинний матеріал про вчинений злочин і приймати обґрунтоване рішення щодо призначення тієї чи іншої експертизи;

- правильно визначати види судових експертиз та послідовність їх проведення щодо конкретних об'єктів;

- правильно формулювати питання експерту;

- оцінювати висновок експерта як вид доказів у справі;

- аргументовано доповідати свої рішення.

Підсумковою формою контролю є залік.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття спеціальних знань. Форми використання спеціальних знань під час розкриття і розслідування злочинів.
2. Поняття судової експертизи. Її відмінність від інших форм використання спеціальних знань.
3. Права експерта.
4. Обов'язки експерта.
5. Відповідальність експерта.
6. Компетенція експерта. Відмінність між експертом та спеціалістом.
7. Система державних судово-експертних установ України.
8. Порядок призначення судової експертизи в експертній установі.
9. Організація проведення судових експертиз в експертній установі.
10. Проведення експертизи поза експертною установою.
11. Підготовка матеріалів для проведення судових експертиз.
12. Тактика й порядок призначення судових експертиз.
13. Основні положення теорії ідентифікації і діагностики, які лежать в основі судової експертизи.
14. Процесуальні й тактичні основи відібрання зразків для порівняльного дослідження.
15. Одержання експериментальних зразків для порівняльного дослідження.
16. Види зразків, які надаються на дослідження.
17. Вимоги до порівняльних зразків, що надаються на дослідження.
18. Структура постанови щодо призначення судової експертизи.
19. Процесуальні види судових експертиз.
20. Організація проведення комплексних та комісійних експертиз.
21. Види судових експертиз за галузями знань.
22. Види криміналістичних експертиз.
23. Випадки обов'язкового призначення судових експертиз.

24. Підстави повідомлення про неможливість дачі висновку.
25. Загальні вимоги до питань, що виносяться на вирішення експерта.
26. Форма типових діагностичних питань.
27. Форма типових ідентифікаційних питань.
28. Висновок експерта як джерело доказів у справі, що розслідується.
29. Структура експертного висновку.
30. Форми відповідей у висновку експерта.
31. Використання експертних висновків під час розслідування злочинів.
32. Предмет, об'єкти і методика судової експертизи.
33. Оцінка висновку експерта. Допустимість, достовірність і обґрунтованість висновку експерта.
34. Допит експерта: мета, особливості проведення.
35. Повторна експертиза. Порядок і підстави призначення.
36. Додаткова експертиза. Підстави призначення.
37. Ідентифікація цілого за частинами: питання, які вирішуються, підготовка об'єктів.
38. Ідентифікація за слідами-відбитками: питання, які вирішуються, підготовка об'єктів.
39. Дактилоскопична експертиза: питання, які вирішуються, підготовка об'єктів.
40. Експертиза слідів ніг і взуття: питання, які вирішуються, підготовка об'єктів.
41. Експертиза слідів злому, інструментів та засобів виробництва масових виробів: питання, які вирішуються, особливості підготовки об'єктів.
42. Технічна експертиза документів: питання, які вирішуються, підготовка об'єктів.
43. Почеркознавча експертиза: питання, які вирішуються, підготовка об'єктів.
44. Авторознавча експертиза: питання, які вирішуються, підготовка зразків.
45. Комп'ютерно-технічна експертиза: питання, які вирішуються, підготовка об'єктів.
46. Матеріалознавчі експертизи: питання, які вирішуються, підготовка об'єктів.

47. Балістична експертиза: питання, які вирішуються, підготовка об'єктів.

48. Експертиза матеріалів та засобів відео- та звукозапису: питання, які вирішуються, підготовка об'єктів.

49. Біологічна експертиза: питання, які вирішуються, підготовка об'єктів.

50. Ґрунтознавча експертиза: питання, які вирішуються, підготовка об'єктів.

НОРМАТИВНІ АКТИ І ЛІТЕРАТУРА

1. Нормативні акти

- 1.1. Про судову експертизу : закон України від 25.02.1994 г. № 4038-XI.
- 1.2. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 р. № 8.
- 1.3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 8.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 30.12.2004 р. № 144/5).
- 1.4. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи : затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17.01. 1995 р.
- 1.5. Порядок проведення судово-психіатричної експертизи : затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 8.10.2001 р. № 397.
- 1.6. Настанова про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України : затв. наказом МВС України № 682 від 30.12.1999 р. (зі змінами, внесеними наказом МВС України від 20.12.2000 р. № 900).

2. Довідники, монографії, методичні розробки

- 2.1. Аверьянова Т. В. Методы судебно-экспертных исследований и тенденции их развития. – М., 1994.
- 2.2. Біленчук П. Д. Проведення судових експертиз : довідник / П. Д. Біленчук, М. Н. Курко, С. М. Стахівський. – К., 1995.
- 2.3. Бурков И. В. Заключение эксперта как вид доказательств / И. В. Бурков, А. В. Мурзинов. – М., 2001.
- 2.4. Вандер М. Б. Криминалистическая экспертиза материалов, веществ, изделий. – СПб. : Питер, 2001.
- 2.5. Вещественные доказательства: информационные технологии процессуального доказывания / под ред. проф. В. Я. Колдина. – М., 2002.
- 2.6. Винберг А. И. Судебная экспертология / А. И. Винберг, Н. Т. Малаховская. – Волгоград, 1979.
- 2.7. Винберг Л. А. Функции и структура экспертно-криминалистических подразделений. – М., 1992.
- 2.8. Долженко Н. И. Образцы для сравнительного исследования и тактика их получения. – М., 2000.
- 2.9. Експертизи у судовій практиці / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. – К., 2005.
- 2.10. Зинин А. М. Судебная экспертиза : учебник / А. М. Зинин, Н. П. Майлис. – М., 2002.
- 2.11. Зинин А. М. Введение в судебную экспертизу / А. М. Зинин, Г. Г. Омелянюк, А. В. Пахомов. – М., 2002.
- 2.12. Колдин В. Я. Судебная идентификация. – М., 2002.
- 2.13. Судебные экспертизы / В. В. Колкутин, С. М. Зосимов,

Л. В. Пустовалов и др. – М., 2001.

2.14. Корухов Ю. Г. Криминалистическая диагностика при расследовании преступлений : науч.-практ. пособ. – М., 1998.

2.15. Криминалистическая экспертиза: возникновение, становление и тенденции развития. – М., 1994.

2.16. Литвинов А.Н. Логика в следственной и экспертной деятельности: проблемы применения и оценки / А. Н. Литвинов, Н. Н. Тагаев, С. П. Лапта. – М., 2005.

2.17. Макаренко Е. І. Експертизи на досудовому слідстві : навч. посіб. / Е. І. Макаренко, О. В. Негодченко, В. М. Тертишник. – Дніпропетровськ, 2001.

2.18. Назначение и производство судебных экспертиз : пособ. для следователей, судей и экспертов. – М., 1988.

2.19. Орлов Ю. К. Производство экспертизы в уголовном процессе. – М. : ВЮЗИ, 1992.

2.20. Орлов Ю. К. Заключение эксперта по уголовным делам. – М., 1995.

2.21. Орлов Ю. К. Формы выводов в заключении эксперта. – М., 1981.

2.22. Постика В. И. Оценка заключения эксперта-криминалиста : лекция. – О., 1975.

2.23. Основы судебной экспертизы. – Ч. I : Общая теория. – М., 1997.

2.24. Прасолова Э. М. Теория и практика криминалистической экспертизы. – М., 1985.

2.25. Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в уголовном, гражданском, арбитражном процессе. – М., 1996.

2.26. Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном, процессе. – М., 2005.

2.27. Сахнова Т. В. Судебная экспертиза. – М., 1999.

2.28. Сегай М. Я. Судебная экспертиза материальных следовотображений (проблемы методологии) / М. Я. Сегай, В. К. Стринжа. – К., 1997.

2.29. Смирнова С. А. Судебная экспертиза на рубеже XXI века : состояние, развитие, проблемы. – СПб., 2004.

2.30. Современные возможности судебной экспертизы : методич. пособ. для экспертов, следователей и судей. – М., 2000.

2.31. Судебные экспертизы : сб. вопросов / сост. : Г. К. Кожевников, Т. В. Каткова. – Х., 2002.

2.32. Судебные экспертизы : учеб. пособ. – К., 1981.

2.33. Судово-експертна діяльність : довідник для суддів. – К., 2003.

2.34. Судова експертиза: нормативно-правове регулювання та наукові коментарі. – Х. : Одіссеї, 2004.

2.35. Судові експертизи в Україні : зб. норм. актів. – К., 2002.

2.36. Филькова О. Н. Справочник эксперта-криминалиста. – М., 2001.

2.37. Шляхов А. Р. Судебная экспертиза: организация и проведение. –

М., 1980.

2.38. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого. – К., 2000.

2.39. Щербаковский М. Г. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений / М. Г. Щербаковский, А. А. Кравченко. – Х., 1999.

2.40. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособ. – Х. : Эспада, 2005.

2.41. Эксперт. Руководство для экспертов органов внутренних дел / под ред. Т. В. Аверьяновой, В. Ф. Статкуса. – М., 2003.

2.42. Энциклопедия судебной экспертизы / под ред. Т. В. Аверьяновой, Е. Р. Россинской. – М., 1999.

Навчальне видання

СУДОВА ЕКСПЕРТОЛОГІЯ

Методичні рекомендації
до практичних занять і самостійної роботи студентів

Розробники:
ЩЕРБАКОВСЬКИЙ Михайло Григорович
ЛАПТА Сергій Павлович

Редагування *С. М. Гук, О. О. Тесленко*
Комп'ютерне верстання *А. О. Зозуля*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 1,87. Тираж 50 пр. Зам. № 26.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.